

נתיבה בן־יהודה ו'מלון עולמי לעברית מדוברת'

ה'מלון עולמי לעברית מדוברת' יצר אנדרטה ללשון הלא־תקנית שהסוותה וגם הנציחה קוד ציוני וגברי של הלשון ההגמונית. אבל מחוץ למילון ואחרי פרסומו, בראיונות שבהם סיפרה על צמיחת המילון, ערערה בן־יהודה על הקוד הזה, חילצה את המילון מן ה"אנדרטאות" שלו, נידתה את בן־אמוץ מעמדת המחבר וקבעה את עצמה כ"בעלת הבית" האמיתית.

תמר משמר

העברית היא אשה מתרחצת.

- יונה וולך

תחביריים ודקדוקיים לא־סטנדרטיים – הוא המטאפורה המרכזית שסביבה מתרכז הוויכוח על אופיה של העברית כשפה חיה, כאשר ה"נקיינים" אף מכונים "טוהרני שפה". ההנחה המזינה את רעיונם ופועלם של אלה האחרונים היא, כי שפת הדיבור אמורה להיות מותאמת לשפת הכתיבה, ולמעשה לשמש כתעתיק שלה בחיי היומיום, וכי התפתחות "נכונה" של הלשון כרוכה בהכוונה ובמשטור מלמעלה של "מומחים" שעיסוקם בכך, תוך סילוק גורמים "זרים", "מלכלכים", מתוכה. לעומת זאת, מייצרי המילון לעברית מדוברת, על שני חלקיו, גורסים כי הדיבור היומיומי על שימושיו והפונקציונליות הקומוניקטיבית שלו, האקראית, כמעט "שכל ישר", הוא המפתח להתפתחות לשונית נאותה; וכי אם קיים קשר בין שפת הדיבור לשפת הכתיבה, הרי הדיבור קובע את הכתיבה ולא להפך. מנקודת מבטם המתועדת, חיוב השפה ה"לא־נקייה" קובע גם את פרקטיקת האיסוף של המלים למילון: ברחובות, בבתי קפה, במפגש אקראי עם אנשים. נתיבה בן־יהודה מתארת באחד הראיונות שנערכו עמה, לאחר הופעת הכרך השני של המילון, את הפרקטיקה המועדפת עליה של איסוף המלים למילון:

עישנתי סיגריות "דובק פילטר", ויש על הקופסה הרבה מקום לכתוב, גם בצד הפנימי. ישבתי ב"עטרה"; לקחתי טרמפיסטים (רק פטפטנים) שמעתי "שירים ושערים", כתבתי על המון חפיסות סיגריות שאחר כך מקורצים אותן ומזה נהיה כרטיסיה (בשן 1982, 4).

המקור הראשון של המלים במילון, לפני עיתונים ואף לפני "דף עגנון", הוא ה"רדי מייד" המסתובב ברחובות, בעיקר "טרמפיסטים" פטפטנים שנכנסים ויוצאים מהמכונית (ומוטב – מה"אוטו") או מבית הקפה באופן אקראי. גם הכרטיסיה שבה מונצחות המלים היא אקראית ועשויה מחומר ששינה את שימושו הייעודי המקורי: קופסות סיגריות "דובק פילטר" ריקות, משומשות. תהליך האיסוף, כמו הקונספציה של המילון, הוא "עבודה מלוכלכת" במובן הליטרלי כמעט (בן־יהודה אף מספרת בהמשך הראיון עם בשן, כי ההגהות של הכרך השני של המילון נפלו

המסמך התרבותי המכונה מלון עולמי לעברית מדוברת (1972) והמשכו מלון אחול־מניוקי לעברית מדוברת (1982), פרי עבודתם המשותפת של נתיבה בן־יהודה ודן בן־אמוץ, חידד בעת הופעתו ויכוח ציבורי על אופיה של השפה העברית וכללי התקנון שלה. ימיו של הוויכוח הזה, בגירסאות מתחלפות, כימי הפרויקט המכונה "תחיית הלשון העברית"¹, כשהופיע הוצג המילון על ידי מייצרו כמסמך לשוני־תרבותי אלטרנטיבי, שנועד להוציא את העברית ממגדל השן האקדמי הפורמליסטי והדקדקני שלה ולהציע למשתמש עברית חיה ונושמת, שצומחת בשווקים וברחובות ובכל אתר אחר של חיי היומיום. בניגוד לעברית ה"אקדמית" שהתקנון שלה מיוצר, עקרונית, בתנועה מלמעלה למטה, ביקש המילון לתקן את העברית בתנועה מלמעלה למטה, כשהוא מכריז למעשה על לא־תקנון כאידיאולוגיה. במאמר זה אבחן הברל זה בתפיסת הניעות של העברית, כפי שהוא משתקף במילון, ובעיקר את האפקטיביות הביקור־תית שלו: האם הוא אכן משמש אלטרנטיבה למסד הלשוני־תרבותי או אולי הוא פועל בתוכו? האם הוא מאתגר מגמה אליטיסטית של ייצור תרבותי חד־כיווני? כיצד הוא פועל בתוך הקונטקסט הציוני המתכונן על עבריות?

האלטרנטיביות של המילון נתפסת על ידי השותפים לוויכוח כדבר מובן מאליו. למעשה ניתן לומר כי מייצרי המילון ותומכיו,² "מתנגדיו"³, וכמובן סוקרי העתים המתעדים את הוויכוח,⁴ מסכימים על דבר אחד: על היותו של המילון הצעה תרבותית אלטרנטיבית. וכך המילון מייצג בשביל "מתנגדיו" עברית פרועה, חסרת שליטה, מתנגדת לתקנון, משובשת, שגויה, ילדותית/לא־בוגרת, ובעיקר לא־נקייה. ואילו בשביל מייצרו ותומכיו הוא מייצג את העברית ה"אמיתית", ה"טבעית", הלא־מצונזרת, חסרת שליטה במובן החיובי – מתפתחת, צומחת מעצמה – ולכן גם לא־נקייה במובן חיובי, כלומר חיה. הניקיון – ממלים "לועזיות", ממבנים

'דו-קיום (שיח ערבים)'. המעבדה למחזאות מקורית, תיאטרון חיפה. בימאית: נולה צ'לטון. עלי-פי שיחות שערך מוחמד ותד עם ארבעה ערבים ישראלים.

תיקון בחוק "מיהו יהודי", כדי לרצות את סיעת המפד"ל, שאיימה לפרק את הקואליציה בעקבות פסיקת בג"ץ: יהודי הוא מי שנולד יהודי לאם יהודייה, או התגייר. שולמית אלוני טוענת (בידיעות אחרונות) כי הצעת התיקון לחוק "מנוגדת לעקרונ שלטון החוק ולכוחו המחייב של התקדים הממשלתי. זהו מעשה שלא ייעשה אפילו במדינה בה אין קיימת חוקה".

+ בכותרת "השד הדמוגרפי" מציע אברהם הלר בביטאון אומה לפתור את "הבעיה הדמוגרפית" לא באמצעות "החזרת שטחי ארץ-ישראל למדינות ערב העוינות... אלא... בהגברת המאמץ של קיבוץ גלויות, עידוד הריבוי הטבעי שלנו והגשת סיוע לערבים המבקשים להגר לארצות אחרות". < מיד לאחר היבחרו לתפקיד מזכ"ל מפלגת העבודה, מצהיר אריה לובה אליאב בראיון לשבועון נטיים: "אסור לישראל לסכח שטחים פרט לירושלים... ערבי פלסטין קיימים כאומה בהתהוותה, ועלינו להכיר בהם, ויפה שעה אחת קודם". < רואים אור: עונת המכשפה, קובץ שירים מאת יאיר הורביץ; זמן הים, זמן היבשה, קובץ שירים מאת מרדכי גלדמן; תרגום עברי של הדמוקרטית באמריקה, מאת אלכסיס דה-טוקוויל.

פברואר < 7 חמישה חיילים נהרגים בתעלה. < 8 שתי ספינות של חיל הים מוטבעות על ידי צוללנים מצרים בנמל אילת. < 3 "כ שלום כהן, מסיעת העולם הזה, קורע את תעודת הזהות שלו בעת דיון בהצעת אי-אמון בממשלה, על רקע הצעת התיקון לחוק "מיהו יהודי". < 12 חיל האוויר מפציץ בטעות את מפעלי המתכת המצריים באבו זעבל; מאה פועלים, רובם מכוויית, נהרגים. < 35 בתים נהרסים בשטחים בידי כוחות הביטחון. < 17 מת הסופר ש"י עגנון. < 18 קבוצת צעירים, המנסה להתנחל על קרקע הסמוכה לכפר בתיר שעל יד ירושלים, מסולקת על ידי צה"ל. < 21 מטוס סוויס-אייר, שהיה בדרכו לישראל, מתפוצץ באוויר. אש"ף מודה באחריות למעשה, ואחר כך מתנער ממנה. ארבעים ושבעה נוסעים ואנשי צוות, ביניהם חמישה-עשר ישראלים, נספים. < 25 "דע להשיב לשמאל החדש": ישעיהו בן-פורת ממליץ בידיעות אחרונות לחלק בישראל שאלון שהופק על ידי הוועד הפועל הציוני, ואשר בו מופיעות השאלות הנפוצות בקרב השמאל החדש בעולם, שמשתמעת מהן כפירה בציונות.

+ בהרצאה במכון האוניברסיטאי בחיפה יגאל אלון מדגיש את הצורך בחינוך הדור הצעיר להומניות גם בעתות מלחמה. ההרצאה זוכה להד נרחב ונתפסת כאמירה נועזת מבחינה פוליטית, על רקע מלחמת ההתשה ודחיית היחזמות המדיניות על ידי הממשלה. < בעקבות פסיקת הכנסת בשאלת "מיהו יהודי" קובע בועז עברון בידיעות אחרונות, כי "הדת היהודית גוברת על הציונות". < רואים אור: הבשות נתונה, קובץ סיפורים מאת שולמית הראבן; אובחנה, קובץ שירים מאת זרובבל גלעד. < תערוכה של מיכאל גלס בגלריה אנגל בירושלים; בגלריה הקיבוץ בתל-אביב מציגים "חמישה צעירים": אביטל גבע, דן פרטוש, יובל דניאלי, יעקב דורצ'ין וידיד רובין. < זה מסתובב, מאת יוסף מונדי ובבימיו, מוצג במועדון המרתף בתל-אביב: פרנץ קפקא והרצל נפגשים לשיחה על מדינת ישראל. < יוצא לאקרנים: הפריצה הגדולה, סרטו של מנחם גולן עם יהורם גאון ואריק לביא: סרט מלחמה ישראלי על שחרור נועז של שבויים מהכלא הסורי.

מרס < 11 הכנסת מאשרת את התיקון לחוק "מיהו יהודי". < 13 התיאטרון הקאמרי עותר לבג"ץ נגד החלטת המועצה לביקורת סרטים ומחזות לפסול שני קטעים, "העקידה" ו"האלמנה זחטי", מתוך הצגתו של חנוך לוין, מלכת האמבטיה. המועצה חזרת בה לבסוף מן הפסילה. < 19 מירון בנבנשתי מתפטר מתפקידו כאחראי על הטיפול בערבי מזרח ירושלים בעיריית ירושלים. זאת, לאחר שטדי קולק נענה לדרישת סיעת גח"ל, שהצטרפה לקואליציה בעיר, וביטל את המחלקה המיוחדת לטיפול בערבי העיר. < 31 אל איתנחאב מדווח על הריגת שלושה צעירים מהכפר טורעאן בידי סיור ישראלי בקרבת גבול לבנון. בכפר נערכים מעצרים.

+ בבית אבא חושי בחיפה מוצגת תערוכת פסלים של יחיאל גרוס, יצחק דנציגר ויחיאל שמי; תערוכה של עודד פיינגרש

לבוץ ואוטובוס עבר עליהן, ולכן היא מכנה אותן "הגהות אוטובוס"; שום דבר אינו "טהור" בו – הוא "יד שנייה" בכל מובן.

"חוסר הניקיון" או ה"לכלוך", וה"משומשות" או "היד השנייה", מפנים במובהק אל האתוס הפלמ"חי של דמות ה"צבר", שמייצרי המילון נתיבה בן-יהודה ודן בן-אמוץ. הם לצורך ענייננו נציגו. באתוס זה חוסר הניקיון והמשומשות מייצגים דווקא את ה"צעיר", את ה"חדש", כלומר: את ה"אנטי גלותי" ואת ה"אנטי בורגני". הבגדים המרושלים, הגוף המלוכלך והעגה ה"חבר'המנית" – חוסר הניקיון הפיסי והמילולי – מסמנים והתנגדות לתרבות גבוהה, "ישנה", בורגנית, "סלונית".⁵ המילון ה"לא-מתוקן", ה"מבורדק", כלשון הקדמתו (בן-יהודה ובן-אמוץ [1972] 1982), הוא באופן כללי המשך של אתוס זה. שהרי, התקנון המילונאי הוא בדרך כלל פרויקט בורגני-לאומי המבקש לייצר האחדה תרבותית ולממש באמצעותה אינטרסים אליטיים של תרבות נאורה, משכילה, מעין הנחיה בשאלה "מהי תרבות טובה, ראויה".⁶ ה"לא-תקנון" הוא מעין אלטרנטיבה להנחיה תרבותית מלמעלה, הוא כביכול פרוץ ואנטי בורגני – ולכן כביכול גם אנטי מדינתי, מדגיש את ה"עם" או את ה"עממי" במובן של הראשוני והמיידי, של אנשים (people), על פני ה"אומה" (הריבונית; nation). ובמלים אחרות, הלא-תקנון מייצג לכאורה חריגה מן השאיפה הלאומית-ציונית האולטימטיבית – להתנאות במדינה מתוקנת המיוסדת על מוסדות מתוקנים ומתקננים, כשהמוסד של התקנון הלשוני הוא קריטי מנקודת מבטה. ובמלים אחרות נוספות, הלא-תקנון מייצג לכאורה אופציה חתרנית ביחס לפרויקט הציוני, שכן הוא מבקש להקפיד את "המצב המהפכני" הראשוני, הגרילי, הפרוע, הטרום מדינתי.

"חוסר הניקיון" וה"משומשות" – כמטאפורות של העברי החדש, האנטי בורגני והאנטי גלותי – מתגלמים אם כן בלא-תקנון, שהוא הקונספציה המנחה של כינון המילון כאופציה תרבותית חתרנית. בפרקטיקה, החתרנות מתכוננת לכאורה באמצעות הלעג דימויים "בורגניים", ובאופן קונקרטי יותר – בבחירות המשוקעות במילון. כדי להבהיר נקודה זו אשרטט את מאפייניו הכלליים של המילון. המילון כולל מלים שחלקן הגדול אינו מצוי עוד בשימוש יומיומי, וספק אם היה בשימוש כזה כאשר המילון הופיע בראשונה, ב-1972.⁷ המילון שואל מלים מכל הבא ליד, והוא "נגוע" – "מלוכלך" – באופן גורף ב"לעז", כלומר במה ש"אינו עברית (טהורה)", מלטינית ועד ערבית ויידיש. המילון "מתלבט" לגבי המדעיות שלו: ניכרת אי-אחידות בציון מקורות המלים או הביטויים ושורשיהם. האיורים והתמונות אינם מופיעים בדרך כלל בצמוד למלים או לביטויים שהם מתארים אלא במרחק ניכר מהם, כך שיש לדפדף במילון אחורה וקדימה כדי להגיע מהמלה לאיור ולהפך. חלק מן האיורים מופיעים יותר מפעם אחת, עם כיתובים שונים. התמונות עצמן אינן מקבלות לעתים קרובות כיתוב אינפורמטיבי בסיסי (מי האיש/האשה שבתמונה; מאיפה האיור/הציור לקוח) אלא מקבלות מיד את הכיתוב המפרש, ההומוריסטי בדרך כלל. תפישת הקשרים של התמונות נעה בין דימויים של תרבות "גבוהה" – ובין היתר דימויי תרבות "גבוהה" בהקשר הציוני כמו "זקן

האומה" דוד בן-גוריון והנשיא הראשון חיים ויצמן – לבין דימויים פורנו-גרפיים "נמוכים" ודימויים "תמימים". כל האפיונים האלה יוצרים לכאורה "ברדק" שובבי, כהצהרת מייצרי המילון בהקדמתם, כך שכל מלה וכל איור או תמונה היא/הוא "אחת מהחבר'ה" במידה שווה. כך נוצר לכאורה שוויון ערך בין פרט מתמונה של בוטיצ'לי (בן-יהודה ובן-אמוץ [1972] 1982, 117, 157) או בין המונה ליזה (שם, 40) למשל, לבין, נניח, איור של דוידקה או צילום פורנוגרפי, ולבין המלים "ג'ורדה" (שם, 47) ו"בוידם" (שם, 30). לכאורה ניתן לומר, כי תפישת הקשרים של הדימויים היא רחבה כמו חיי יומיום של בני אדם, שבהם יכול להתבצע במעורב דיבור על נושאי תרבות "נמוכים" ו"גבוהים" – תפישת הקשרים שאינה נורמטיבית בדרך כלל בכתיבה "רצינית" או, לענייננו, במילון "רציני" (כאן: "בורגני") הקובע הלכות לשוניות-תרבותיות-לאומיות ומתקן פעילות לשונית-תרבותית-לאומית. ובמלים אחרות, הפרקטיקה של המילון, כמו הקונספציה שלו, מעמידה לכאורה ב"חוסר רצינותה" תרבות-נגד חתרנית, אלטרנטיבה לפרויקט הלאומי עצמו, אלטרנטיבה שהיא אנטי בורגנית – עד כדי אנטי (פרה) לאומית, במובן של רצון לשמר ולהנציח את "המצב המהפכני".

אלא שבפרקטיקה זו עצמה טמונה מלכודת. אם נבחן היטב את המבנה של המילון, את מבחר המלים שהוא מציע, את מבחר התמונות ואת היחס בין ההיצע המילולי לבין החומר הגרפי, נמצא כי הוא למעשה מסמך מתחפש המבקש לייצג את ה"גבוה" תוך כדי הגדרה ושליטה ב"גבוה" וב"נמוך" כאחד. כדי שתוכל המדפדת במילון להשתעשע או לכעוס לנוכח הכיתוב המקבירי "מת תפרן" לקפקא (שם, 10), ששמו אינו מוזכר בכיתוב, עליה לזהות תחילה את קפקא. כדי שתוכל המדפדת להבין את ההגחכה שבכיתוב "שמענו עליה" מתחת לתמונת המונה ליזה (שם, 40), שוב ללא הזכרת שם התמונה או ההקשר התרבותי של הופע-תה, עליה לזהותה תחילה כמונה ליזה. כדי שתוכל הקוראת להגיב באופן כלשהו להעמדת תמונת פרויד, המלווה בכיתוב "אהלן, פרויד!" (השם המפורש, לשם שינוי), בצד הביטוי ה"מילוני" "בלבול מוח", עליה לדעת דבר-מה על נוכחותו המשתנה של פרויד בתרבות (שם, 35).

טיפול דומה ניתן במילון למלים שההוראה הראשונה שלהן היא "גבוהה" בהקשר הציוני. המלה "ציונות" (שם, 196, 337), למשל, אינה מופיעה במילון אף לא פעם אחת בהוראתה ה"רגילה" (תנועה לאומית...) אלא רק בהוראות ה"נמוכות" שלה (בנוסח "שטויות"), כשההנחה היא כי כל קורא עברית אמור לדעת מה זו ציונות. המלה "הרצל" (שם, 71), למשל, אינה מפנה ראשית אל הרצל – האיש של מעמד בזל, אלא מיד מפנה אל השטר בן מאה הלירות. המלים שההוראה הראשונה שלהן ממילא "נמוכה" בהקשר הציוני "מונמכות" עוד יותר במילון: על יד המלה "אידיש" (שם, 14) לא מופיעה הוראת "לשון" או "ז'ארגון" אלא מיד הפניה ישירה אל הערך הבא – "אידיש-ממה". המלה "בת ים" (שם, 44) אינה מקבלת, למשל, הוראת "עיר בעלת אוכלוסייה מסטטוס חברתי-כלכלי מסוים" אלא מיד הוראת "בית משוגעים". ההנחה המשוקעת

בגלריה דוגית בתל-אביב; נפתלי בזם מציג בגלריה מבט; יאיר גרבוז בגלריה גורדון. < השחק, מאת אנטון צ'כוב, מוצג בהבימה, בבימוי ד"ר נפתלי בזם ובהשתתפות מרים זוהר ואלכס פלג; הלון חזוב, מחזה מאת ישראל אלירז, מוצג בהבימה, בבימוי ארנון תמיר.

'מלכת האמבטיה'. עטיפת תקליט של פס הקול למחזה מאת חנוך לוין ובבימוי, בתיאטרון הקאמרי.

אפריל 6 < ד"ר נחום גולדמן, "יור ההסתדרות הציונית, מזמן בתיווך בינלאומי לפגישה עם עבד אל נאצר בקהיר. הממשלה מסרבת לאשר את הנסיעה. גולדה מאיר: "הוא (גולדמן) מטיל ספק בעצם קיום המדינה". ישעיהו בן-פורת יכתוב בבידעות אחרונות (10.4): "פירושו של רעיונות גולדמן: פניית עורך למדינה כמטרת הציונות והפיכתה לגיטו יהודי בחסדי המעצמות והערבים. הוא היה ונשאר איש הגלות". מודעות של התנועה לביטחון ושלוש הקוראות: "תנו לגולדמן לנסות". < 13 > ביחמת שיי"ח (שמאל ישראלי חדש) מתקיים בבית סוקולוב כינוס משותף של סופרים יהודים וערבים, המתנגדים למעצרים המינהליים ולצווי הריתוק. זאת, בעקבות מעצרו של המשורר הערבי מלוד, פאוזי אל אסמר, והזחקתו בכלא על פי צו מינהלי. < 18 > הצגת הבכורה של המחזה מלכת האמבטיה, מאת חנוך לוין, בבימוי דוד לוין. משתתפים: ישראל גוריון, תיקי דיין, יוסי גרבר, נחום שליט וז'רמן אונקובסקי. ההצגה מלווה בקריאות בז ובפרעות מצד הקהל. < 28 > שמיניסטים מירושלים כותבים לראש הממשלה, גולדה מאיר: "אנו החתומים מטה תלמידי תיכון לפני גיוס לצה"ל. אחרי שהממשלה דחתה את סיכויי השלום על ידי דחיית נסיעתו של הד"ר גולדמן, איננו יודעים אם נהיה מסוגלים לבצע את המוטל עלינו בצבא תחת הסיסמה אין ברירה". < 30 > חמישה חיילים נהרגים בהפגזה מצרית בתעלה. במשך החודש נהרגים עשרים וחמישה חיילים לאורך התעלה.

+ אוניברסיטת תל-אביב אוסרת על סטודנטים חברי שיי"ח להשתמש באולמות האוניברסיטה לצורך ערכת כינוסים. < כתבה העת קשת מקדיש גיליון לספרות הערבית שמופיעה לאחר 1967. עורך: ששון סומך. > מאמר של דן הורביץ ומשה ליסק, "היישוב כחברה פוליטית", המופיע במגמות, דן בהתפתחות המרכז והאליטה הפוליטית של היישוב. < רואה אור: עולם בוער, הלליה, קובץ שירים של עודד פיינגרש. > תערוכת רישומים של הופשטר מוצגת בגלריה דוגית. < מענט צא, תוכנית חדשה של להקת פיקוד דרום. > בתל-אביב נפתח, ביחמה בינלאומית, דיסקוטק טיפאניס. עמנואל ברקדאמ כותב בבידעות אחרונות, כי תל-אביב "הופכת להיות עיר בעלת חיי לילה במלוא מובן המלה", ומצביע על "הקמת רצועת בידור שלמה לאורך שפת הים למן הריכוז מנדי'ס קינג'ס שרתון-הילטון בצפון... ועד לריכוז מועדוני הלילה עומר כייאם-כליף-אקרופול-זורבה ביפו העתיקה". < בן-עמי פיינגולד, מבקר הרדיו של בידעות אחרונות, על מצעדי הפזמונים ברדיו: הם "משתלטים על הסגנון של התקופה... ומעודדים הלחנה סינתטית יצרנית וחרזיה אינפנטילית. [לכן] חייבים האנשים החושבים ברדיו לשים להם) גבול וסייג".

מאי 5 < בעת קיום הצגת מלכת האמבטיה מתקבלת ידיעה על פצצה שהונחה באולם נחמני. יום קודם לכן הופסקה ההצגה, לאחר שאחד הצופים התפרץ לעבר הבמה ועקר את המיקרופון ממקומו. ב־20 בחודש יודיע הקאמרי על הורדת ההצגה, בשל "אווירת הלחצים החמורה בדעת הקהל". < 14 > מזכיר ההסתדרות, יצחק בן-ארהן, תובע במברק לראש הממשלה, גולדה מאיר, את פיטורי חיים לסקוב, מנהל רשות הנמלים "שמהווה גורם מתמיד לשיבוש יחסי העבודה בנמלים". < 17 > כותרת במעריב מספרת על "תופיק טובי וחבריו שנהנו בהצגת מלכת האמבטיה". < 21 > חנוך לוין מפרסם, לאחר הורדת מלכת האמבטיה, מודעת התנצלות בהאבץ על שניצל "את עקרונות הדמוקרטיה והחופש על מנת לערער את המוראל הציבורי", ומבקש כי תינתן לו הזדמנות נוספת להוכיח את עצמו "בעבודה פרודוקטיבית כאזרח מועיל מן השורה לתפארת המדינה והלאום". < 22 > פיגוע מחבלים באוטובוס המסיע את ילדי מושב אביבים לבית ספרם. שנים-עשר ילדים נהרגים. < 30 > התקפה של אנשי קומנדו מצרים בתעלה; שלושה-עשר חיילים נהרגים ושניים נלקחים בשבי. במשך החודש נהרגים ארבעים ושניים חיילים בקרבות ההתשה בתעלה.

+ ב. מיכאל כותב ב"משא" על מלכת האמבטיה: "הייתה רוצה לומר שחנוך לוין הוא סאטיריקן רע והסאטירה שלו

שימורם והנצחתם של ה"מקורות". כאן ראוי להזכיר כי סופרי "דור הפלמ"ח" (או "דור בארץ") הקאנוניים, ובעיקר ס. יזהר, משה שמיר, אהרן מגד וחיים גורי, הפרידו עקרונית בין הפעילות הלשונית במציאות ה"מקורית" לבין הפעילות הלשונית הספרותית: הם הביאו לספרות את הניקיון הלשוני, את הגובה המילולי ואת ההשגבה של היומיומי.⁸ את הגוף העברי המרושל והמלוכלך, ה"אנטי בורגני", הם השאירו מאחוריהם בשדה הקרב ובגורן, ופתחו בפני המעשה הלאומי מרחב ספרותי "נקי"; בספרות הם "התברגנו". המילון לעברית מדוברת יכול להיקרא על רקע זה כדרישה "לחזור למקורות" ה"נכונים" של העבריות ה"צברית", ולהנכיחה מחדש בתרבות באופן סמכותני. אמנם, כשהכרך הראשון של המילון יצא לאור, ב-1972, לא היה לכאורה צורך להנכיח את "לשון הדיבור" בתרבות כי היא נכחה, לא רק ברחובות אלא בהדרגה גם בעיתונות ובספרות, שאף דחקה את "דור הפלמ"ח" הספרותי לפינת התרבות (אם כי לא ביטלה את הקאנוניות שלו). אבל מילון, שמרכז את הלשון ה"אמיתית" ולמעשה את הסלנג, ויותר מכך – את האתוס ה"מקורי" של הדור ההוא – לא היה עד אז. ילקוט הכוזבים וספריו של דן בן-אמוץ נשאר במדף התחתון של התרבות, והמילון לעברית מדוברת המשתתף בקונספציה הכללית יותר של "מילון" – אחת הפעולות היותר סמכותניות בתרבות, בהיותו מעין משטרה "אובייקטיבית" של מלים ולפיכך גם של הפעולה הלשונית המותרת והאסורה – כמו בא לתקן מצב זה.¹⁰ שכן, הפעולה המילונאית, גם כאשר האידיאולוגיה שלה היא "לא-תקנון", כרוכה בפרקטיקה של ברירה ובחירה – מה מכניסים ומה מדירים מן המילון – ולכן היא בהכרח פעולה "בורגנית" של קאנוניזציה. פרקטיקת הברירה והבחירה הופכת את הפעולה המילונאית לאקט סמכותני, אקט של שליטה, משטור וניכוס. כך, כשוטרים של הלשון, מודיעים יוצרי המילון בהקדמתם, כי הם דוחים את מה שנתפס בעיניהם כשפות פרטיות של אנשים או כערכים לא מוכרים להם; ולעומת זאת, את השפה הפרטית של אנשי הפלמ"ח – שהיא הציר הלשוני והאתי של המילון – הם מכוננים כעבריות "כללית". כך המילון מנכס גם את ה"נמיכות" של לשונות "גלותיות" כמו יידיש, או "בנות המקום" כמו ערבית, והוא משתמש ב"חבר'המניות" בלשונות אלה כדי לייצר את הפיקציה הצברית של העברי החדש, הרוחה בשובבות את ה"גליצינרים" ומתחפש ל"בן המקום" "גיחה".¹¹

כבר בהשתתפותו בקונספציה של "מילון", ה"מילון לעברית מדוברת", על שני חלקיו, אינו יכול אם כן לחמוק מפרקטיקת המשטור והמיסוד ה"בורגנית", שכפעולה של קאנוניזציה היא הולכת למעשה נגד הלשון המדוברת. המילון בוודאי אינו יכול לחמוק מפרקטיקה זו, בהציבו דרישה תרבותית קונקרטי ל"חזרה למקורות", ובהיותו הוא עצמו גילום של דרישה זו: באמצעות המיסוד הלשוני הוא מקפיא את האתוס ה"מקורי" ומקים לו אנדרטה. המושג "אנדרטה" מכון לדבר-מה שהוא חי ומת כאחד. הוא קובע חותם אחרון למת וכך גם מחיה אותו מחדש. כך המילון "ממית" את הלשון המדוברת אל תוך תרבות הכתיבה, אך בעת ובעונה אחת נותן לה חיים ראויים יותר – "נצחיים" – בספר שמתפקד

"מלון עולמי לעברית מדוברת", מאת דן בן-אמוץ ונתיבה בן-יהודה, הוצאת א. לוינאפשטיין, תל-אביב.

במילון היא אם כן שההוראה ה"גבוהה" או ה"גבוהה יותר" היא מובנת מאליה, וכן שהיא אחת ואין להגדירה מחדש. ההנחה היא שקודם השתמשנו, או שיש לנו בראש, מילון אחר, נורמטיבי יותר, שמאפשר לנו גישה אל המילון הזה, כשם שההנחה היא שדפדפנו בקטלוגים מהודרים של יצירות התרבות המערבית לפני שפתחנו מילון זה. עניין נוסף בהקשר זה הוא שלמרות שהמילון כמו מסתמך על דיבור, זוהי הקונספציה שעליה הוא קם, הרי ככל שהדבר בהישג יד, ניתנת דוגמה לנוכחותן של המלים בתרבות הכתיבה, מעין אישור ל"מהוגנותן" המסוימת – שהרי יש להן אסמכתאות ב"מקורות" כתובים. גם כאן, כמו בבחירת המלים ובבחירת האוירים, אין מסתפקים ב"מקורות" לא-קאנוניים, "נמוכים", כמו ילקוט הכוזבים או כתיבתו של חיים חפר אלא מחפשים, למשל, גם בעמוס עוז הקאנוני, ה"גבוה".

הפרקטיקה האנטי בורגנית לכאורה של יצירת שוויון ערך בין ה"נמוך" ל"גבוה" באמצעות הלעגת דימויים "בורגניים" והשתמטות מהוראות מלים תקניות, "בורגניות", כמו גם הקונספציה האנטי בורגנית של הלא-תקנון ו"חוסר הניקיון" הלשוני, אינן מסמנות אם כן אלטרנטיבה תרבותית או אופציה חתרנית ביחס לפרויקט הציוני. יתר על כן, התחפושת ה"נמוכה" שלהן מסווה לדעתי דרישה קיצונית ליישום פרקטיקה "בורגנית"-אליטיסטית ולאומית לעילא של "חזרה למקורות",

'נפוליון חי או מת', מחזה מאת נסים אלוני ובבימוי. כרזה להצגה בתיאטרון בימות.

משקרת, מסלפת ואיננה אקטואלית. לצערי, נראה לי שהתגובה הסוערת והמעוותת, שנתעוררה כנגד ההצגה, רק מחזקת את צדקת טענותיה". אורי פורת כותב על המחזה בבידעות אמרונת, בכותרת "אמבטיה של מחלות נפש": "אף בן אדם נורמלי, החי במדינה בעיצומה של מלחמת חנק צבאית, כלכלית, דיפלומטית ובסיכולוגית, אינו יכול להתייחס בשוויון נפש להתפרצות זו של מופרעות וניבול פה". דר' א. פוירשטיין מכנה בהצופה את מלכת האמבטיה "פיגור, עיוות וגסות". < על רקע חוק "מיהו יהודי" מתווכחים שמואל הוגו ברגמן ויהושע ליבוביץ, בכתבה העת פתמים (דירחון למחשבה יהודית), על הזיקה בין דת ללאום: ברגמן מבקש להפריד בין דת למדינה, כדי להציל את מדינת ישראל; ליבוביץ מבקש לבצע הפרדה זו, "כדי להמריץ את המאבק בין עדת היהודים שומרי התורה ובין המדינה החילונית". < רואים אור: תולדות עם ישראל בזמן החדש, מאת שמואל אטינגר; האדם החד-ממדי, מאת הרברט מרכוזה, בתרגום דליה טסלר; מלחמה ללא גבול, אלבום תמונות "המשקף את מה שעובר עלינו יום יום שעה שעה, כל המתח והדאגות והתקוות"; דבר אחר, שירים 1951-1969, של ט. כרמי. < תערוכת יחיד של אביגדור סטמצקי בגלריה גורדון; ליליאן קלאפיש בגלריה בינט בתל-אביב. < אפים, מחזה מאת דניאל הורביץ, מוצג על ידי "המעבדה למחזאות מקורית של התיאטרון העירוני חיפה", בבימוי עודד בארי; קרבת, מחזה-שיר מאת יהונתן גפן, מוצג בתיאטרון סולן.

יוני < 4 טבריה מופגזת בתותחים משטח ירדן; שני אנשים נהרגים. קטיושות נורות על בית-שאן; שתי ילדות נהרגות. < 8 שני צעירים מטייבה נשפטים למאסר של חמש שנים באשמת הצטרפות לפת"ח. < 10 מפגש סופרים יהודים וערבים בנצרת מתבטל, לאחר שהשלטונות אינם מאשרים את קיום האירוע. < 17 קרבות ארטילריה עם הסורים; אחד-עשר חיילים נהרגים. < 18 אנשי שיי"ח מפגינים בירושלים נגד תוכנית הממשלה להקים קריית מתנחלים בחברון. < 28 יו"ר ההסתדרות הציונית, ד"ר נחום גולדמן, נפגש עם חסן מלך מרוקו. < 30 במשך החודש נהרגים ארבעים ושלושה ישראלים, מהם שלושים ושישה חיילים, בחילופי אש לאורך הגבולות.

+ הסרט מאש, קומדיה של רוברט אלטמן הנוגעת למלחמת וייטנאם, נפסל להקרנה על ידי הצנזורה, בנימוק של "דאגה לרגשותיו של הציבור שלנו העלול להיפגע לפי שעה". < מועלית הגירסה הישראלית של המחזמר שיעב < רואים אור בעברית: יחיד וחברה בקיבוץ, מחקרים סוציולוגיים מאת יונינה טלמון-גרבר; האפיקובס, קובץ סיפורים מאת גדעון תלפז; שירים, מאת שלמה טנאי; שירים ליבנים, בקוניאם, מאת אנה אחמטובה, בתרגום עזרא זוסמן. < רואה אור בערבית: ששיית ששת הימים, שלושה סיפורים מאת אמיל חביבי, בהוצאת אל איתיחאד שבחיפה. < עשר פלוס עולה על הנונס, תערוכה בגלריה גורדון; תערוכת פסלים של בוקי שורץ במזיאון ישראל. < נשים הטהבו מנשים, מחזה מאת תומס מידלטון, מוצג בתיאטרון חיפה, בבימוי עודד קוטלר. < יוצאים לאקרנים: התמהונני, סרטו של דן וולמן; לובן, קומדיה עממית של מנחם גולן.

יולי < 5 שלושה מטוסי קרב ישראליים מופלים במשך שבוע אחד בתעלה בידי המצרים. המצרים מפילים את המטוסים באמצעות ירי טילים סובייטיים חדישים. האבץ: "מימד חדש בחזית התעלה". חשש לעימות בין ישראל לברה"מ. < 31 ישראל מקבלת את תוכנית רוג'רס: הפסקת אש בכל החזיתות; פתיחת שיחות שלום ללא תנאים מוקדמים בין ישראל למצרים, במסגרת החלטה 242 של האו"ם ובחסות השגריר יארינג.

+ איתמר גרינוולד מצביע בהאבץ על "האדמה החרוכה שבין דתיים ללא-דתיים" ועל היעדרו של "יזכור פורה ובשל בעניני דת, שאת מקומו תופס פולמוס עקר על גבולותיה הפוליטיים של ההלכה הדתית". < רואים אור: גיליון ראשון של כתבה העת ביקורת ופרשנות, "כתבה העת לבעיות ספרות, לשון, היסטוריה ואסתטיקה", בעריכת ברוך קורצווייל ובהוצאת אוניברסיטת בראילן; עולמו של א.ד. גורדון, מאת אליעזר שביד; חופה במדבר, קובץ שירים של אבא קובנר; של מי אתה ילד, רומן מאת חנוך ברטוב; העמידה היהודית בתקופת השואה, דיונים בכינוס של חוקרי שואה בהוצאת יד ושם; סיפורים פלסטיניים בתרגום שמעון בלס ובעריכתו: יצירות של סופרים ערבים, שבהן משתקפים מאורעות

אותו כפרקטיקה אובייקטיביסטית המשרתת אידיאולוגיה לאומית מוקצנת. בא הדיבור של נתיבה בן-יהודה, הדיבור שאחרי המילון, ומפקיע את המילון מן המיקום ה"נקי", הסטרילי, ה"אנדרטאי", שואף הנצח" שלו; הוא מפקיע אותו מן ה"ציבוריות" הסגורה, הניטרליסטית, בעלת המיקום הקבוע – חדר המגורים ה"בורגני" – וממשיך אותו אל תוך דיון "ציבורי" פתוח, לא נשלם, דרך ההנכחה של ה"אישי". עצם יצירת ההמשכיות למילון, שלא בצורת מילון, שלא ב"מרחב מילונאי", משנה את האפקט התרבותי שלו, וההנכחה של ה"ציבורי" בתורת "אישי" – המתפרק ממחלצות המתווך הניטרלי – מחדדת נקודת מפנה זו.

סוגיית ה"ניקיון" שבה ועולה כתימה מרכזית בראיונות עם בן-יהודה, והיא נוכחת גם בהקשר של העבודה על המילון "בחוג" (בתי קפה, מכונית וכדומה) וגם בהקשר של "בית", כאשר חשיפת מרחב העבודה הופכת למעשה גם את ה"חוג" ל"בית" במובן של ה"אישי". בראיונות מדברת בן-יהודה לעתים קרובות על מרחב עבודה לא נקי אך מסודר למדי. אם נתייחס ל"סדר וניקיון" כאל פרקטיקה ציביליזציונית "ביתית" שהוקצתה תרבותית לנשים, נראה שבן-יהודה חושפת את המקום המציית לדרישה תרבותית זו וכן את החריגה ממנה. בן-אמוץ מתואר דרך קבע כ"בלגניסט", בעוד שבן-יהודה מתוארת כמסודרת או לפחות כמסודרת בין השניים (בר קדמא 1982) – בביתה רוכזו ונשמרו כרטיסיות-כרטיסיות של המלים למילון. בתוך "חוסר הניקיון" הביתי המתועד שלה מצויה תמיד גם הנקודה ה"נקייה", שבמסגרתה היא "מוותרת לו" (לבן-אמוץ) כדי לא "ללכלך" את היחסים ("כל מה שהוא עשה הייתי מוותרת לו כדי לא להסתכסך"; בן-יהודה 1990, 24). במסגרת הוויתור היא כמובן מאפשרת לו "ללכלך" את המילון באי-דיוקים – למשל, של מוצאי המלים, של ניקוד – שהם תוצאה של חוסר אחריותו ואי-הבנתו בדקדוק ובלשון בכלל, לעדותה, הנסלחים על ידה. בסופו של דבר בן-יהודה אף מוחלת על פרישתו הקפריזית מן העבודה ומגייסת את בתה לפרויקט – בלי שתגרע את שמו של בן-אמוץ מכריכת המילון או תוסיף את שמה של בתה. המניע לכל התגובות הפסיביות הללו כלפי בן-אמוץ יכול להיקרא כדאגה ל"שלוש בית" במובן של השכנת שלום בין האב לבין האם של המילון; פרקטיקה של "שלוש בית" כחלק מ"בית", שנקבע בתרבות כמתחם "נשי".

בן-יהודה מצייתת אם כן לקוד תרבותי הממנה אותה לדאגה ל"שלוש בית" ולארגון המרחב ה"ביתי" של המילון, המרחב הלא כל כך נקי אך המסודר למדי שיאפשר להביא את המילון לידי השלמתו והכנתו להוצאה לאור. ועם זאת, וכאן החריגה העיקרית מהתפקיד התרבותי ה"נשי" שהיא מאמצת – היא טורחת לתבוע את המחיר המלא לציות זה: זה הדבר היחידי מכל מה שהוא עשה, שהוא לא היה בעל הבית האמיתי, והציבור באמת התייחס אלינו ככה. אף פעם לא הזמינו אותו לדבר על העברית (שם; ההדגשות נוספו).

נתיבה בן-יהודה מכוננת את עצמה כ"בעלת הבית האמיתית" של המילון באמצעות "נידוי" "בעל הבית", והיא גם מתקבעת כך, לעדותה, בעין

כאנדרטה. בתוך המסגרת של ה"חזרה למקורות" המילון כמו פועל נגד עצמו: הוא מבקש "לחזור למקורות" ה"לא-נקיים", ה"לא-נשגבים", ה"לא-בורגניים", ה"לא-כתובים", אך בעצם העלתם על הכתב הוא מנכיח אותם, חורט אותם, בתרבות באופן שאינו שונה, עקרונית, ממגמת ההשגבה של סופרי "דור הפלמ"ח" – ואולי אף יותר. שכן, בהיותו אובייקטיבי לכאורה, כאשר מחבריו הם רק מתווכים ניטרלים לכאורה ולא שרתי אידיאולוגיה, המילון כ"אנדרטה" הוא השגב המזוקק ביותר. המת-החי המתהלך במילון אמור להיקבע בתרבות כמו המשוריינים בדרך לירושלים וכמו האנדרטאות לנופלים בקרב, כחיים שאחרי החיים, חי נצח של "מקור" נשגב שהוא גילום ראשון במעלה של הפרויקט הלאומי הציוני.

המילון לעברית מדוברת, על שני חלקיו, מעמיד אם כן פנים חתרניות ביחס לפרויקט הציוני, אך למעשה הוא מגשים את הקצה של האופציה הציונית עצמה, המתגלמת ב"חזרה למקורות" ובקביעתם בתרבות בצורת ספר-אנדרטה. הלא-תקנון ה"אנטי בורגני" עומד כך כתחפושת לייצור לשוני-תרבותי אליטי, "בורגני" ולאומי לעילא של עבריות שאינה שונה במהותה מן התקנון האקדמי. התנועה של הלשון מלמטה למעלה היא מסיכה המסווה למעשה את היפוכה: תנועה מלמעלה למטה על פי קוד לאומי גברי של שליטה, משטור וניכוס.

הרגע הביקורתי של המילון מפציע אחרי המילון¹², במקום שבו נתיבה בן-יהודה מופיעה כ"סובייקט המדבר" של המילון וכך מחברת אותו לפרקטיקה האוטוביוגרפית האהודה עליה.¹³ בראיונות שהיא נותנת סביב פרסום המילון חושפת בן-יהודה את חלוקת העבודה עם בן-אמוץ, ולמעשה מצהירה כי היא לקחה את האחריות על המילון ולכן היא מופיעה גם כדוברת שלו. תוך כדי כך היא מתלוננת על חוסר הבנתו של שותפה בלשון ועל חוסר רצינותו בעבודה, ואיך למרות זאת היא "ויתרה לו" בעניינים מסוימים הקשורים למילון. בראיונות אלה חושפת בן-יהודה למעשה את עובדת היותו של הפרויקט המילונאי מאבק על סמכות, מאבק בינאישי, העומד כסייג לפרקטיקה ה"אובייקטיביסטית" של המילון. כך היא אף חושפת את תנאי הכינון התרבותי של המילון כעבודה שמסתייגת מתרבות ה"אנחנו" או "אנו הפלמ"ח" שאת לשונו, ובעיקר את האתוס שלו, הוא בא לייצג. אבל יותר מכך, וזה הדבר המכריע כאן – בפרקטיקת ההתראיינות כשלעצמה מרחיקה בן-יהודה את המילון מהזירה ה"ניטרלית", האובייקטיביסטית שלו, ומשחררת אותו מן ה"אנדרטאות" שלו, מהצבתו כמלה האחרונה, הקפואה, הממיתה את החי ומחיה את המת.

מילון הוא כאמור אחת הפרקטיקות האובייקטיביסטיות ביותר בתרבות, באשר הוא מציב את המלים "כפי שהן" ומייצרו נחשבים בדרך כלל מתווכים ניטרלים. המילון לעברית מדוברת מעמיד פנים חתרניות ביחס לעמדה זו, ב"חוסר הניקיון" הלשוני הבסיסי שלו ואף באתוס הכמור-טרום-מדינתי המוכל בו. ואולם, ה"אנדרטאות" שלו מנקה אותו למעשה מן ה"לכלוך" הקונספטואלי שדבק בו, ומעמידה אותו בסביבה "נקייה" של "מקורות" שנכנסים אל הסלון ה"בורגני" בצורת ספר, כלומר: מעמידה

מרכזיים באזורנו מנקודת מבט ערבית. < עם הומבו, תערוכה קבוצתית בגלריה גורדון. משתתפים: מיכאל דרוקס, אורי ליפשיץ, יגאל תומרקין, בני אפרת ודוד הנדלר; הנרי שלזניאק מציג עבודות חדשות בגלריה דוגית. < ז'קלין דה פרה ודניאל בארנבוים מופיעים בהיכל התרבות בתל-אביב. < פסטיבל פופ 70 מתקיים בתל-אביב: "תחרות של להקות קצב, דיסקוטקים, סרטים ובזאר תקליטים".

'ידיעות אחרונות', 15.6.70.

אוגוסט < 4 שרי גח"ל מגישים את התפטרותם ממשלת הליכוד הלאומי, במחאה על קבלת תוכנית רוג'רס. < 8 הפסקת האש בתעלה נכנסת לתוקפה. ידיעות אחרונות מדווח, כי "במעוזים השיקו כוסות שמפניה כשנדמו התותחים". < 24 גילוי דעת של "הוועד העל-מפלגתי למניעת הנסיגה", שחברים בו חברי כנסת ואנשי ציבור המתנגדים לנסיגה ישראלית במסגרת תוכנית שלום: "כדי למנוע את הסכנות הכרוכות ביוזמת רוג'רס, שתכליתה להחזיר את ישראל לקווי ה-4 ביוני 1967, עם תיקונים קלים, הננו קוראים לציבור על כל שכבותיו להשתתף עמנו במערכה המדינית הגורלית". < 31 הממשלה מסמיכה את שר האוצר, פנחס ספיר, להפקיע 12 אלף דונם אדמות בירושלים.

+ ד"ר יוסף שכטר מונה במאזניים את "בעיות הזמן": "הפגעים שבאו על האנושות בדורנו: ההיפיס, השימוש בסמים, תיאטרון האבסורד והשמאל החדש". < רואים אור: שירים חיצוניים, מאת דוד אבידן; סיפורים שענת אוהבת במיוחד, מאת יהונתן גפן; כה אמר זבתוסטרא, מאת ניטשה, בתרגום ישראל אלדד; כוכב הגאולה, ספרו השיטתי העיקרי של הפילוסוף היהודי פרנץ רוזנצווייג, בתרגום יהושע עמיר < אולי רעידת אדמה, מחזה של עמוס קינן, מוצג בצוותא, בימיו עדנה שביט; הכבשה, מחזה של יוסף ברייזוף, מוצג בתיאטרון חיפה, בימיו אמנון מסקין. < להקת השלושרים, הכוללת את בני אמדורסקי, שלום חנוך וחנוך יובל, מופיעה בצוותא.

ספטמבר < 6 הממשלה מחליטה פה אחד שלא להשתתף בשיחות השלום עם שליח האו"ם גונאר יארינג, כל עוד מכרים המצרים את הפסקת האש. לטענת ישראל, המצרים מזיזים טילים, בחסות סובייטית, לכיוון התעלה. < 14 כחמש מאות אישים ערבים מהגדה והרצועה, המתוארים כ"מקורבים" לארגון החזית העממית - נעצרים; שישה מביניהם מגורשים לירדן. < 25 חיים לסקוב, מנהל רשות הנמלים, מתפטר לאחר קבלת דו"ח גבתי על המצב בנמלים.

+ רואים אור: יונייקה, סיפור שירי מאת יאיר הורביץ; הביגון לשון נשיטה, חיבור עברי ראשון בפילוסופיה אנליטית, מאת פרופ' יהושע בריהל; האמן בתרבות העולם, מאת פרופ' ברעמי שרפשטיין. < רואים אור בערבית: קורבן המוות והינסמין, קובץ שירים של סמיח אל קאסם; האנהל המחורב, קובץ סיפורים קצרים של מוצטפא מראד. < תעבוכה עשירית של קבוצת 10+. מרים טל כותבת ב"משא": "במקום תערוכה התמקמו בשטח כתריסר מזרונים בתשכיבים שונים, וגם שקי פלסטיק מלאים שרידי בדים. 'המצאתם' האחרונה של רפי לביא, רן שחורי ושות'... איננה משעשעת. מזרונים אלו מעידים על עצלנות - ידיים עצלות ומחשבה עצלה עוד יותר, יש כאן צפצוף טוטלי על האמנות ועל הקהל... מה לעשות: נגמר הסוס ל-10+." < בבית האמנים בירושלים מוצגת תערוכה של חמישה אמנים צעירים: ידיד רובין, אביטל גבע, יואב בראל, משה גרשוני ורפי לביא. < המסע לארץ התנף, מחזה של יעקב שבתאי, מוצג בתיאטרון החאן.

אוקטובר < 7 בעקבות מותו של מנהיג מצרים, עבד אל נאצר, מוכרז אבל ביישובי הגדה והרצועה. שביתות והפגנות נערכות גם ביישובים הערביים בישראל. < 4 ראש הממשלה, גולדה מאיר, אומרת בראיון ראש השנה בקול ישראל: "אין אנו כופרים בטענתם בעניין היישות הפלסטינית, אלא בטענה שישראל צריכה להפוך לפלסטינה שלהם. את היישות הפלסטינית הם יכולים לקבל בירדן, למשל, שהרי רוב האוכלוסייה של ירדן היא פלסטינית". < 23 בנצרת מתקיים "מפגש הבנה של אנשי רוח יהודים וערבים"; דנים ב"עתידי היחסים בין שני העמים וכיצד להגיע לשלום". + רואים אור: תשעה סיפורים, מאת א.ב. יהושע. אות קין - תורת הסטיגמה כהסבר לפשיעה וסטייה חברתית, מאת

המאה ה-20, תפקדה כ"ברומטר המוסרי של האומה", וטוענת כי ההאחזקה הלשונית היתה אינטרס בורגני-לאומי, שנומקה בצורך לרסן את הנפילה המתמדת מהסטנדרט "האלוהי המקורי" (Crowley 1996, 148, 156-157). על הקשר בין תקנון שיפוטי ערך ומעמד ראו גם (Milroy and Milroy [1985] וכן (1991, Fishman 1972).

נתיבה בן-יהודה מעידה כי התחילו להכינו ב-1959 (בן-יהודה 1990, 21). ראו אבן-זוהר [תש"ם] תשמ"ח 185-186; שקד 1974, 31-33. מילוננו של רפאל ספן (1966) תיעד, שש שנים קודם לכן, בעיקר את הסלנג של ראשית שנות השישים, אבל הוא נעדר אלמנטים גרפיים ולא מתיימר לייצג אתוס "מקורי", שאצל בן-יהודה ובן-אמוץ מתרקם בין השאר באמצעות ה"ברדק" שיוצרים היחסים בין האלמנטים הלשוניים לגרפיים. יש לזכור שהעבודה על הכרך השני של המילון הסתיימה ב-1977 (!) – השנה שבה עלה בראשונה, בחדות, על פני השטח, השבר של תרבות תנועת העבודה בכללה. בן-יהודה מראה לטל בשן כרטיס מצהיב התלוי במסגרת זכוכית מעל שולחנה, ובו כתוב: "גמרתי – 6 בערב, 28.9.77", ומוסיפה: "זה היה רגע היסטורי" (בשן 1982, 4).

אנטון שמאס כותב בעניין הנטילה מן הערבית: "הסלנג העברי מפגין את הכוחות [ההגמוניים] הללו בצורה מושלמת. הוא נוטל את היסודות ה'ברבריים' מן הלשון הערבית המדוברת (לרוב מן הרבדים הנמוכים ביותר של גוף האדם), מנטרל אותם ממשמעותם המקורית, או מעתיק אותם מתוכה ומעניק להם תפקיד כוחני חדש... הלשון העברית היתה מוכנה [לשנות הכיבוש הארוכות, עוד בימי הקומוניזם של הפלמ"ח" (שמאס 1992, 39).

על הנכחת החומר ה"אישי" האוטוביוגרפי בתוך הכתיבה התיאורטית כפעולה ביקורתית ראו Miller 1991.

עד כה הופיעו שלושה ספרי אוטוביוגרפיה (בן-יהודה 1981; 1985; 1991) מתוך ה"חמשעשרולוגיה" שבדעתה לכתוב (אלון 1985; בן-יהודה 1991; חובב 1991, 40).

בן-יהודה על בן-אמוץ: "הוא אפילו לא ידע מה זה פועל, שם. עד היום האחרון הוא לא ידע מה זה פתח, קמץ. תראה מה שהוא עשה לי עם המהדורה החדשה של חלק א' וכתב 'מילון עו ל'מי' באותיות גדולות ומתחת ה'למ"ד יש פתח! כולם שואלים אם בכוונה עשיתי את זה" (בן-יהודה 1990, 22; ההדגשה במקור).

הציבור. הנכחת "בעלת הבית" – הסמן הקיצוני, המאגד, של "בית" – במרחב הציבורי, באמצעות ההתראיינות בעיתונות ואופיים המכונן של הראיונות, מפרקת את הדיכטומיה בין אישי-ביתי לציבורי; בין פרקטיקה "נשית" לפרקטיקה "גברית". כוח רב יש כאן גם להנכחה הלא-ישירה של "בעלת הבית" – להנכחתה באמצעות ה"נידוי": בהנכחה בדרך השלילה מצהירה בן-יהודה על עמדת סמכות ביחס למילון אך באותה עת עצמה היא גם מפרקת עמדה זו, בהימנעותה מההטיה ה"נקבית" המפורשת של הסמכות – "בעלת בית"; הטיה שהיתה מפנה את בן-יהודה אל המתחם התרבותי שהובנה בשבילה כ"אשה" (זאת, בניגוד להטיה ה"זכרית" שאינה משפיעה על חלוקת התפקידים בתרבות: "בעל בית" אינו מפנה אל "בית" במובן המצומצם של המלה).

עמדה זו ביחס למילון ולבן-אמוץ היא פרויקט חתרני של כינון עצמי כסמכות, ופירוק סמכות זו תוך כדי ההתוודות עליה. ובמלים אחרות, זהו פרויקט חתרני של כינון ה"סובייקט המדבר" של המילון כאנטי סמכות. כאנטי סמכות, הכולל את שני הרכיבים גם יחד, אנטי וסמכות, מבצעת בן-יהודה פעולה ביקורתית כלפי מוסד המילונאות האובייקטיביסטי, הניטרליסטי וה"אנדרטאי", שבשכפולו ובתגבורו השתתפה בעבודת המילון. יתר על כן, היא מבצעת פעולה ביקורתית אל מול הממסד הלאומי-ציוני-גברי המעוגן בשפה העברית וניזון ממטאפורת הניקיון החובקת שפה זו, לכאן או לכאן.

תמר משמר – המכון להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות ע"ש כהן, אוניברסיטת תל-אביב

- 1 ראו למשל רבין [תש"ם] תשמ"ח; הרשב 1990.
- 2 חיים בלנק מסכם את הקדמתו לכרך השני של המילון במלים: "הקורא המצוי אצל העברית כפי שהיא מדוברת ימצא בדפים אלה גישה רעננה לאחד מהיבטיה של הבעיה הסוככה של 'לשון עתיקה במציאות חדשה'" (בן-יהודה ובן-אמוץ 1982). וראו גם בלנק 1989.
- 3 ההתנגדות היא לאו דווקא למילון עצמו אלא לקונספציה המתגלמת בו. הראבן למשל טוענת כי "מי שאוהב לשון אינו יכול שלא לאהוב אהבת נפש את הסלנג", ובאשר לקליטת מלים לועזיות בשפה היא טוענת כי "השאלה היא רק שאלה של פרופורציות" (הראבן 1991, 179, 182). ברונובסקי טוען ל"טרור השקט, הלא זדוני, של 'משטרת הסלנג', ממורשתם של בן-יהודה ובן-אמוץ, שיצר את 'התקניות הפרדוקסליות של אי-התקניות' (ברונובסקי 1992). משה אטר חרד לפרגמנטציה לאומית שתביא "עברית זו שאינה מבחינה בין אסור למותר מבחינה לשונית" (אטר 1989, 53-68).
- 4 ראו למשל בנימין 1990; 1992.
- 5 ראו גם אלמוג 1997.
- 6 טוני קרוילי מראה כיצד האנגלית, באנגליה של סוף המאה ה-19 ותחילת

'שבלול', עטיפת תקליטם של אריק איינשטיין ושולם חנוך, הוצאת הגר.

1970 שלמה שהם; אסתטיקה אנליטית, מאת עדי צמח. < תצוגה סביבתית, תערוכה של מיכאל דרוקס במוזיאון ישראל. < בפולין חי אומת, מאת נסים אלוני ובבימויו, מוצג בתיאטרון בימות. ההצגה יורדת לאחר חודש, עקב מיעוט צופים; בוסתן ספרדי, מחזה מאת יצחק נבון, מוצג בתיאטרון בימות, בבימוי יוסף מילוא; בהסתבכות, מחזה תיאטרון, בתיאטרון העירוני ראמה. יוצא לאקרנים שבלול, סרטו של בועז דוידזון עם אריק איינשטיין, אורי זוהר וצבי שיסל. מיזוג בין רוח שנות השישים האמריקניות לסאטירה ישראלית. הסרט הופך ללהיט ולסרט פולחן של דור שלם.

נובמבר 4 < מצרים מסכימה להארכת תוקף הפסקת האש לשלושה חודשים נוספים. 7 < שני מטעני חבלה מתפוצצים בתחנה המרכזית בתל-אביב; הרוג ושלושים פצועים. המונים עושים שפטים בעוברי אורח ערבים שנקלעים למקום. 8 < בפתיחת ועידת חרות בירושלים קורא מנחם בגין לעריכת משאל עם או בחירות לפני שממשיכים בשיחות יארינג. 12 < משרד הפנים מאפשר ליונתן רטוש לרשום בסעיף הלאום, בתעודת הזהות שלו, "עברי". 17 < אנשי שי"ח מפגינים באוניברסיטה העברית בירושלים בזכות היישות הפלסטינית; חילופי מהלומות עם סטודנטים תומכי גח"ל.

+ בעקבות כתבות בעיתונות, המאשימות שרים ופקידים בכירים בבזבוז ובראוותנות, יוצאת חנה זמר, עורכת דבב, להגנת פקידי השלטון: "הפיצוי הזה מגיע להם (לפקידים הרמים) ורק חברה פרובינציאלית תמצא בכך פגם, ותגמול להם בביקורת". < העולם הזה מפרסם תחקיר על התערבות השב"כ במינוים של סטודנטים ערבים לעוזרי מחקר במוסדות האקדמיים. < המלחין יוסף טל מציג יצירות מוסיקה אלקטרונית במרכז למוסיקה בעין כרם. < תערוכה של אברהם אופק בבית האמנים בירושלים. < כתבי-העת פתחים מפרסם רבי-שיח על השבת ושואל: "מה צריכה להיות דמות השבת במדינת ישראל בימינו?" ברקע: התנגדות החוגים הדתיים לקיום מירוץ מכונות בשבת באשקלון. < רואים אור: שירים בערוב היום, מאת נתן יונתן; אחרונים על הבכס, מאת יצחק טישלר; סיפורה של פלוגת פלמ"ח בעת כיבוש לוד ורמלה; ההסדר – ממדינת חוק למדינת הלכה, מאת שולמית אלוני, דן במצב זכויות האזרח בישראל ובכפייה הדתית.

דצמבר 17 < פרופ' בנימין אקצין, רקטור אוניברסיטת חיפה, מאשר כי מועמדים לתפקידי הוראה באוניברסיטאות מסוננים על ידי "גורמים ביטחוניים". 22 < הזמר הישראלי מייק בראנט, שהתפרסם בצרפת, בא לסיבוב הופעות בישראל. 23 < ידיעה בלמחבר מספרת על "בוטיק המין הראשון בישראל", שנפתח בתל-אביב. עתירה, שמוגשת נגד פתיחת המקום בטענה של השחתת נפש הילדים, נדחית על ידי בית המשפט. 29 < שתי דקות דומייה במחאה על משפטי לינגרד ולאות הזדהות עם יהודי ברה"מ. בכל הארץ נפסקות הפעילות במקומות העבודה ובבתי הספר והתנועה בדרכים נעצרת.

+ מפונים אחרוני התושבים של שכונת נורדיה בתל-אביב. בשטח זה ייבנה בעתיד דיזנגוף סנטר. < הטלוויזיה הישראלית משדרת סדרת סרטים דוקומנטריים על עיירות הפיתוח. במאית: ג'ודי לוץ. < מיגן, סרט קצר של דוד אבירן, נפסל להקרנה על ידי הצנזורה. < רואים אור: גלגול, קובץ שירים של דן פגיס; האדם המובד, מאת אלבר קאמי, בתרגום צבי ארד. יחודי הדממה, מחזה של אלי ויזל, מוצג בהבימה. < הזמרת עליזה עזיקרי מופיעה במועדוני הלילה כליף וקרוואן ביפו.

1971 ינואר 7 < בעקבות מחאה בינלאומית, בית המשפט העליון של ברה"מ ממתיק את עונש המוות שנגזר על מארק דימשיץ ואדוארד קוזניצוב, יהודים מלנינגרד שניסו לחטוף מטוס לישראל, וגזר עליהם 15 שנות עבודת כפי. 2 < רימון מושלך על מכונית ישראלית, שנקלעת בטעות לעזה; שני ילדים נהרגים והוריהם נפצעים. 3 < מפקד צה"ל בעזה מדיח מתפקידו את ראש עיריית עזה, ראג'ב אל עלמי, עקב עוינותו לכוחות צה"ל והימנעותו משיפור השירותים העירוניים. 4 < בחומת הר הבית נחשפת לראשונה כתובת עברית מתקופת בית שני: "לבית התקיעה". אולי סימן למקום בו תקעו הכהנים את תקיעת השבת. 9 < שביתה כללית בעזה, בעקבות הריגת שלושה טרוריסטים פלסטינים בהיתקלות עם צה"ל